О. Тупиця

ПРОФСПІЛКИ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Проблематикаполітичноїстабільностіурозвиткусучасної України реактуалізується внаслідок стрімких та динамічних трансформацій, спричинених протягом останнього виборчого циклу (2004-2006 рр). Зміна трьох урядів протягом двох років, драматичні зміни розстановки політичних сил у парламенті, дисбаланс у відносинах гілок влади зумовлюють, тенденцію до несподіваних політичних дій та непередбачуваного розвитку політичної ситуації. Стабільність

політичної сфери за цих умов ставиться під сумнів як суспільна цінність та як фактична реальність. Разом з тим, потреба у політичній стабільності обумовлена такими макросоціальними пріоритетами, як розвиток економіки та забезпечення добробуту населення. З позицій пріоритетів міжнародної економічної теорії, політична стабільність країни тлумачиться як „це невелика імовірність зміни її політичного статусу протягом тривалого часу у вигляді виникнення соціальних конфліктів (наприклад, страйків) і політичних актів типу тероризму, путчів, партизанської боротьби. Діалектичну протилежність до політичної стабільності складає політичний ризик, що передбачає можливість політичної змови й політичного перевороту конфіскації майна; націоналізації і навіть експропріації об'єктів приватної власності; національного неприйняття; класового неприйняття; неприйняття на ґрунті релігії; оперативних прорахунків та інше"[15]. Наведене свідчить про негативні наслідки втрати політичної стабільності для окремої держави. Процес дестабілізації сучасної політичної системи України демонструє лише перші ознаки, проте він потребує належного концептуального осмислення та визначення шляхів, які б попередили його розгортання.

На думку українського політолога І. Киянки, „політична стабільність, що виступає універсальним засобом досягнення прагматичних цілей кожного суспільства, як ніколи стала необхідною умовою державного управління" [5]. Ця теза вказує на прикладний характер категорії „політична стабільність" та змушує шукати нові принципові підходи для розв'язання даної проблеми.

В даній статті робиться спроба оцінки ролі та місця профспілок як стабілізуючого чинника політичної системи з урахуванням всіх потенційних можливостей.

Політична роль профспілок в Україні має потенціал для зростання, оскільки профспілки можуть перебирати на себе деякі функції громадянських організацій та політичних партій. Функціями громадських організацій є насамперед, функції захисту соціальних і професійних інтересів. Щодо політичних партій, то тут ідеться про представництво політичних інтересів, оскільки сучасні політичні партій представляють насамперед корпоративні та групові інтереси, у той час як базові найістотніші інтереси населення залишаються без адекватного представництва. Політикум є надто відірваним від населення й не має зворотного зв'язку з електоратом. Ця лакуна має бути заповнена, тому сучасна політична наука й політикум шукають адекватного способу здійснення цього проекту, який обіцяє значні

та важливі для суспільства результати. Має бути винайдений спосіб адекватного представництва інтересів населення на рівні політичних та державних інститутів, оскільки подальше нехтування питаннями соціального захисту веде до політичного абсентеїзму, соціальної аномії, які, у свою чергу, є проявом накопичення негативної соціальної та політичної енергії, що завжди може вилитися у потужний соціальний вибух.

Профспілки в цьому плані перебувають у дещо вимушеній ситуації, оскільки є чи не єдиною структурою, що може відобразити та захистити інтереси широких верств населення. Причиною, що дає змогу профспілкам нарощувати їх політичну суб'єктінсть, є їх потужна організаційна структура та масове членство. Перевагою також є ідейна близькість і зрозумілість профспілок більшості населення.

Серед наукових публікацій, в яких порушено дану проблему і на які спирається автор, найбільш важливими є Е. Ковальової [6], М. Кліментського [7], Дж. Коена та Е. Арато[8], Ю.Габермаса [1]. В перших двох роботах порушено проблему перспектив розвитку профспілок та шляхів покращення їх взаємодії із суспільством. Проте, в даних роботах аспект комунікаційної взаємодії розглянутий недостатньо докладно. В роботах Дж. Коена та Э.Арато[8], Ю.Габермаса [1] значну увагу звернуто на концептуалізацію публічної сфери демократичного суспільства, однак, проблема участі в ній профспілок залишилася недослідженою.

Крім того, важливими для даної статті є роботи В.Ф. Цвиха [16], Г. В. Рогової [14], Ж.-К. Ренвальда [13]. В них, відповідно, здійснено теоретичний аналіз ролі та місця профспілок у громадянському суспільстві, що є основою їх політичного буття; закладено основи ідентифікації сучасного профспілкового руху як відмінного від профспілкового руху соціалізму; проаналізовані основні причини, що спонукають профспілки до активної участі в політиці.

Метою статті є висвітлення обставин сучасного розвитку профспілок, що дозволяє розглядати їх як важливий чинник забезпечення політичної стабільності в сучасній Україні.

Втручання профспілок у політику розвинених демократичних країн полягає у контролі за політичними силами, що відстоюють їх інтереси. При цьому рівень підтримки може змінюватися в залежності від ступеню адекватності представництва. Так, українська газета „Дзеркало тижня" наводить приклад зміни публічної позиції Г. Шрьодера, який очолює соціал-демократичну партію Німеччини,

традиційно тісно пов'язану з профспілковим рухом. „Несподівано Шрьодер, який ще донедавна купався у похвалах телебачення і преси, опинився під обстрілом критики тих самих ЗМІ. З усіх боків налягають профспілкові лідери, а з ними треба рахуватися, бо це половина членів Соціал-демократичної партії і більш як половина виборців. Від профспілок також надходять гроші на виборчу кампанію. А з другого боку натискають союзи промисловців і працедавців, які застерігають уряд від подальших поступок профспілкам"[10]. Даний приклад ілюструє динамічну модель демократичної політичної стабільності, за якої діяльність урядовців коригується громадянським суспільством у міжвиборчий період.

Місцеві особливості також відграють важливу роль у специфіці політичної участі профспілок. Консолідованість політичної підтримки професійних об'єднань в Німеччині, зокрема, забезпечується значною корпоратизацією суспільства. „Німеччина — корпоративна держава, в якій групи інтересів, починаючи від профспілок і об'єднань промисловців, союзів селян, лікарів, аптекарів, видавців газет і журналів, а також до певної міри професорів та учителів, усюди мають своїх представників" – вказують аналітики „Дзеркала тижня" [10]. Корпорації становлять стійку структуру агрегування та артикуляції політичних інтересів, яка, на відміну від посттоталітарних держав, залишається незмінною незалежно від політичних маніпуляцій або ситуативного порядку денного. Для сучасної України вкрай актуальною є стійкість політичних уподобань основних груп виборців. Корпоратизм при цьому дає можливість надійної неманіпулятивної групової ідентифікації.

Соціальне партнерство виступає особливою сферою діяльності профспілок, що впливає на забезпечення політичної стабільності. Ідейне обґрунтування подібної участі – зниження ризиків від соціального невдоволення. В сучасній Україні стан даного процесу є далеким від концептуального змісту. На думку українських аналітиків, „система соціального партнерства має шанс залишитись неефективною та декларативною, оскільки найважливіший її елемент – обов'язковість виконання колективних угод – залишиться неврегульованим. Крім того, потенційно обмежується доступ до переговорного процесу більшості профспілок та організацій роботодавців. Формалізуючи соціальне партнерство, виконавча влада пробує затіняти соціально-трудові проблеми з допомогою „провладних" представників соціальних партнерів, яких власне благополуччя цікавить більше, ніж реальні потреби працівників та

підприємців. При цьому здійснюється спроба надати соціальному партнерству особливого значення у здійсненні соціальної та економічної політики держави і цілком можливо будуть робитись спроби використовувати це у політичних іграх. На жаль, жодна з гілок влади не зацікавлена, або не має політичної волі наповнити концепцію соціального партнерства реальним змістом" [11]. Для вирішення політико-правових питань з формування системи трипартизму допоможе розмежування компетенції у прийнятті актів у галузі трудового права між різними державними структурами, організаціями підприємців та найманих працівників. Організації підприємців та робітників мають стати справді представницькими та незалежними, щоб використовувати правові засоби для виконання своїх функцій. Сьогодні жодна з сторін не має поки належного досвіду, кадрового, учбового та наукового забезпечення для ведення колективних переговорів та врегулювання конфліктів. Держава регламентує переважну частину соціально-трудових питань.

Важливим напрямом впливу профспілок на політичну стабільність є їх властивості як громадських організацій. Засобом забезпечення політичної стабільності в цьому випадку виступає утримання зворотного зв'язку між політичною елітою та населенням за умов функціонування сталої демократії.

„Дії громадських організацій створюють у суспільстві негативний зворотній зв'язок, який у загальному сенсі виявляє себе як оздоровлюючий щодо функціонування державного організму чинник та чинник прогресу. Дія такого чинника є або незалежною силою, яка протистоїть процесам виродження в державі, або є локомотивом розвитку держави від початкових до досконаліших демократичних форм" – стверджує бюлетень Ради національної безпеки та оборони України [2].

Таким чином, суть громадської організації полягає в її незалежності (а в ряді випадків і опозиції) державі. Проте, демократичність та стабільність держави пов'язуються з існуванням та нормальним функціонуванням в ній негативного зворотного зв'язку, важливим компонентом якого є незалежні від держави громадські організації. Наявність ефективної мережі громадянських структур за сучасних умов стає, як стверджують аналітики [2], аспектом національної безпеки. При цьому професійні спілки повинні зберігати всі ознаки незалежних неурядових організацій, серед яких найважливішою є ресурсна незалежність. Важливими принципами функціонування громадянського суспільства є також свобода підприємництва і

приватна власність. В умовах вільного підприємництва, де засоби виробництва приватні, завжди існують альтернативні підприємці і конфіденційно фінансовані профспілки, партії, групи тиску, засоби масової інформації.

Окремим напрямом політичної активності профспілок, що може справляти вплив на політичну стабільність, є „партизація", або залучення профспілок до орбіти політичних сил, що за змістом програмних вимог та соціальною базою наближаються до них. Об'єднання ресурсів політичних сил (переважно соціал-демократичного спрямування) та реально функціонуючих профспілок може істотно покращити забезпечення базових інтересів широких верств населення. Разом з тим, в сучасній Україні наявна тенденція до маніпуляційного використання потенціалу професійних спілок. Так, Партія зелених України пропагує „спільність мети" із профспілками. „Профспілки та ПЗУ об'єднує спільна мета: створення умов для розкриття творчого потенціалу людини. Тому постала необхідність у налагоджені системи громадського контролю за захистом прав працюючих людей" – проголошує голова екологічної ради ПЗУ Віталій Савенко на офіційному сайті організації [12]. Згідно звіту за результатами фокус-групового дослідження „Участь профспілок у політичному житті України", підготовленого Українським незалежним центром політичних досліджень [4], партії намагаються використати профспілки, а профспілки намагаються використати партії. Однак, зазначають експерти, питання полягає в іншому: „чи зможуть профспілкові лідери дійти згоди і стати провідниками волі профспілок у своїх партіях, а не волі партій у профспілках?" [4].

Потенціал профспілок є привабливим, досі не здіяним ресурсом для розширення впливу політичних партій. Профспілки в сучасний період залишатися в Україні найбільш масовою громадською організацією, що охоплює майже всі соціальні групи та покоління дорослого населення. Слід вести мову про суспільну потребу у профспілках, які потенційно мають можливості активно й результативно відстоювати права та інтереси працездатної частини українського народу.

Лейбористська парадигма політичної діяльності профспілок для сучасної України є як ніколи актуальною. Мобілізаційний потенціал соціал-демократичної ідеології та розгалужена структура профспілок можуть дати значний ефекг під час виборчої кампанії. Стабілізаційним здобутком подібної співпраці має бути державна політика, спрямована на зменшення різниці у прибутках між

найбагатішими та найбіднішими. На думку колишнього лідера СДПУ(о) В. Медведчука, „економічно розвиненим ринковим країнам здебільшого властивий незначний розрив у доходах. Майнова нерівність в країнах з успішною економікою набагато менша, ніж у країнах з економікою відсталою. Загальна тенденція за певними винятками є такою: чим країна багатша, тим меншою є нерівність у доходах" [3]. Головні завдання щодо ринкової економічної трансформації Україна вже виконала. Тепер слід подбати про те, щоб надати щойно сформованому ринковому суспільству „людського обличчя".

Підвищення активності політичної діяльності профспілок як чинника стабілізації є ознакою, що засвідчує неспроможність інших інститутів, передусім держави, розв'язувати проблеми, що виникають у соціальній сфері та економічній системі України, старими засобами.

За наявної ситуації, коли в державі не діють законодавчі інструменти, дається взнаки відсутність прозорих способів ухвалення та реалізації рішень, то профспілки змушені ставати самостійними політичними гравцями. Із збільшенням радикалізму у вимогах та діях профспілок, існує можливість, зміни позиції владних інституцій з маніпулятивно-споживацької на позицію конструктивної співпраці.

Крім того, істотною перешкодою для збільшення стабілізаційного потенціалу профспілок є відсутність законодавчої ініціативи. Саме ця обставина змушує професійні об'єднання вступати у відносини із формальними політичними суб'єктами, що діють з позицій досягнення власних цілей.

Висновки

Розширення політичної участі профспілок в сучасній Україні обґрунтовується як специфікою розвитку політичної сфери, так і потребами суспільства в цілому. Еволюція моделі політичного середовища від типово пострадянської до специфічно національної зумовлює розширення кола суб'єктів політики за рахунок непрофільних гравців. Українська політична система остаточно втратила класичний спосіб представництва суспільних інтересів через традиційні канали: політичні партії, громадські організації, групи інтересів, органи державної влади та місцевого самоврядування, засоби масової інформації. Розвиток партійної системи протягом останнього виборчого циклу (2004 – 2006 рр.) засвідчив кристалізацію відстоювання інтересів бізнесових груп із застосуванням партій-проектів та підконтрольних медіа-

холдінгів. Серед парламентських фракцій склався стійкий баланс коаліційних та опозиційних взаємодій, що виключає вплив широких кіл громадськості на процес прийняття важливих для суспільства рішень. Громадські (неурядові організації), у свою чергу, стали об'єктами політико-технологічної розробки з боку провідних політичних сил. Крім того, внаслідок ресурсної обмеженості вони не можуть адекватно представляти та забезпечувати інтереси населення. Державні органи виступають об'єктом впливу лобістських груп та відомчих корпоративних інтересів, мають власну логіку існування та розвитку, що залишається за межами громадського контролю. Структура місцевого самоврядування, внаслідок впровадження пропорційної виборчої системи, стала безпрецедентно залежною від рішень центру, що формуються основними фінансово-промисловими групами та парламентськими мега-фракціями за принципом управлінської вертикалі. Вказані чинники створюють передумови для потенційної макросоціальної нестабільності, оскільки найбільш виразною стає диспропорція між елітарними груповими інтересами та інтересами широких верств населення. За умов накопичення соціально-економічних проблем подібна модель представництва суспільних інтересів може стати причиною зростання соціальної напруги та несподіваних вибухів народного невдоволення, що можуть бути використані радикальними політичними силами.

Потенційний вплив професійних спілок на політичну стабільність сучасної України може здійснюватися за такими напрямами. По-перше, здійснюючи реалізацію корпоратистського сценарію, згідно з яким професійна стратифікація українського суспільства може стати засобом політичної ідентифікації громадян в умовах дискредитації технологічних політичних партій та залежних громадських організацій. Поширення профспілками ідей корпоративної солідарності та здійснення представництва корпоративних інтересів (корпорацій як соціально-професійних сегментів) може розширити базис підтримки населенням політичних інституцій.

По-друге, активна роль профспілок в процесі налагодження дієвої системи соціального партнерства може істотно знизити рівень соціальної напруги. Пильно слідкуючи за виконанням державою та роботодавцями зобов'язань у забезпеченні належних соціальних стандартів, профспілки спроможні запобігти радикалізації соціальних настроїв, зменшити тиск політичних ризиків, пов'язаних із потенційними проявами невдоволення погіршенням умов життя.

По-третє, „партизація" профспілок, або перетворення їх на

самостійну політичну силу за умов колективного членства у певній партійній структурі, може залучити до політичної діяльності (у формі політичного вибору та підтримки) багатомільйонну армію членів профспілок, за роки незалежності роз'єднану за ідеологічними та груповими ознаками. Політична мобілізація за професійною належністю має шанс стати чинником подолання тенденцій технологічно-маніпулятивної мобілізації електорату, що збільшує абсентеїзм та політичну апатію. За умов широкої та свідомої підтримки обраних представницьких органів зросте легітимність влади, що сприятиме її стабільності. Наявність потужної профспілкової політичної сили може змінити баланс сил у груповому розподілі сфер впливу у парламенті, виконавчій владі та органах місцевого самоврядування.

1. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритости: дослідження категорії громадянське суспільство: Пер. з нім. – Львів: Літопис, 2000. – 318 с. **2.** Гончаренко О. М., Лисицин Е. М Методологічні засади розробки нової редакції концепції національної безпеки України http://www.kgi.edu.ua/cisss-ua/files/TEXT.doc. **3.** Доповідь Голови СДПУ(О) Віктора Медведчука на Міжнародній науково-практичній конференції "Соціал-демократія і соціальна політика: європейський досвід і українські перспективи"http://www.medvedchuk.org.ua/publications/texts-reports-citation/3fbe495b395b8/. **4.** Звіт за результатами фокус-групового дослідження "Участь профспілок у політичному житті України"Український незалежний центр політичних досліджень http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=1925&mode=thread&order=0&thold=0. **5.** Кіянка І. Еволюція тоталітаризму XX століття в контексті політичної стабільностіhttp://westukr.itgo.com/kijanka.html. **6.** Ковалёва Е.А. Перспективы профсоюзного движения с точки зрения западных аналитиков // Материалы республиканской научно–практ. конф. "Профессиональные союзы в современных условиях" (6 – 8 февраля 1992 г.) – Донецк, 1992. – С. 26 – 30. **7.** Коэн Л. Дж., Арато Э. Гражданское общество и политическая теория. – М.: Весь Мир, 2003. – 784 с. **8.** Климентский М. Есть ли будущее у профсоюзов // Профсоюзный лидер. – 1998. – №2–3. – С.50–55. **9.** Негель Л. С.,. Макаренко Л. Л Світовий досвід розвитку соціального партнерства та його формування в Україні http://www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=epol3&issue=2004_2. **10.** Осадчук Б. Зимові буревії у німецькій політиціhttp://www.zn.kiev.

ua/nn/show/380/33780/. **11.** Панцир С. Соціальне партнерство: законотворча консервація неефективності http://krytyka.kiev.ua/comments/Pancyr08.html. **12.** Профспілки та ПЗУ http://www.greenparty.ua/?p=news&id=11492&ln=3&cats=7. **13.** Ренвальд Ж.-К. Профсоюзы: "Да здравствует политика!" //Профсоюзы. – 1999. – №5–6. – С.23 – 26. **14.** Рогова Г.В. Становление подлинного профсоюзного движения в России // Мировая экономика и международные отношения. – 1994. – №2. – С.38 – 43. **15.** Середовище міжнародної економічної діяльності http://www.bookz.com.ua/3/4.htm. **16.** Цвих В.Ф. Профспілки у громадянському суспільстві: теорія, методологія, практика. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2002. – 376 с.